

पल्ली उपन्यासमा स्वैरकल्पना

शारदा पाण्डे

सार

प्रस्तुत अध्ययनमा साहित्य समालोचनापद्धतिका प्रचलित अवधारणामध्ये स्वैरकल्पनालाई आधार बनाई मोहनराज शर्माको पल्ली उपन्यासमा प्रयुक्त स्वैर कल्पनाको निरूपण गरिएको छ । भेटान तोदोरोव, रोजमरी ज्याक्सन, मानलोभ, बोर्मनका स्वैरकल्पनासम्बन्धी अवधारणालाई आधार मानी विवेच्य कृतिको विश्लेषण गरिएको छ । यसका लागि पुस्तकालयीय अध्ययनका आधारमा सामग्री सङ्कलन गरी पाठविश्लेषण गरिएको छ । मोहनराज शर्माको पल्ली उपन्यासमा यौन विषयक, समाज विषयक र विज्ञान विषयक स्वैरकल्पनाको प्रयोग भएको छ । प्रस्तुत उपन्यास सामान्य मानव परिवेश र जीवन जगत्भन्दा पृथक, अनपत्यारिलो एवम् अतिकाल्पनिक किसिमका वस्तुचयनले स्वैरकाल्पनिक बनेको छ । उपन्यासमा जोनाथनलाई केन्द्रीय चरित्रको रूपमा चित्रण गरी यथार्थको अतिकाल्पनिकता प्रस्तुत गरिएको छ भने जनार्दनको यथार्थलाई स्वैरकाल्पनिक ढङ्गले चित्रण गरिएको छ । जोनाथन बाबु स्यामुयलबाट कङ्गाल र हङ्डीको कारोबारमा लाग्नु, गिसेली सुन्दरी हेलेनसँग प्रेमको आलिङ्गनमा बाँधिएर चुम्बन लिन खोजेको र इजिप्टेली सुन्दरी क्लियोपेट्रालाई सर्वाङ्ग नग्न देख्नुले स्वैरकाल्पनिक चित्रणमा जोनाथन आएको छ । जोनाथनमा रहेको यौन अतृप्तताले अतिकाल्पनाको विश्वसुन्दरीसँगको प्रेमप्रसङ्ग र कङ्कालको व्यापार गर्नुलाई स्वैरकाल्पनिक कोणबाट बुझ्न सकिन्छ । उपन्यासकारले जोनाथनको नेपाली संस्करणको रूपमा जनार्दनलाई जोड्दै नारी देह बगरमा भर्नु, चन्द्रबाहुले ढोल, नगरा बजाई दासलाई हात्तीले कुल्चाएर मार्नु भयानक त्रासद र अतिकाल्पनिक विषय हुन् । जनार्दनले बाबुको कङ्गालको मूल्यमा यौन व्यवसायीगमनको विषय प्रस्तुत हुनु र जनार्दनको अतृप्त यौनलाई प्रतीकका माध्यमबाट प्रस्तुत गर्नुलाई यो उपन्यासमा स्वैरकल्पनाको प्रयोग छ भन्ने निष्कर्ष निकालिएको छ ।

शब्दकुञ्जी : अतिकल्पना, कल्पनाशीलता, कामेच्छा, पर्यावरण, प्रतिवि

मोहनराज शर्माको पल्ली उपन्यासमा प्रयुक्त स्वैरकल्पना प्रस्तुत शोधकार्यको मूल अनुसन्धेय विषय हो । पल्ली उपन्यासमा स्वैरकल्पना शीर्षकमा पल्ली उपन्यास र स्वैरकल्पना गरी दुई पदावलीको प्रयोग भएको छ । उपन्यासमा स्वैरकल्पना एउटा महत्त्वपूर्ण पक्षका रूपमा देखिन्छ । उपन्यासमा विषय, विचार र भाषिक शिल्पका माध्यमबाट स्वैरकल्पनाको प्रयोग हुन्छ । यसमा काल्पनिक संसारको निर्माण गर्दै कल्पनाकै माध्यमबाट यथार्थको प्रकटीकरण हुन्छ । यथार्थलाई सोभो किसिमले प्रस्तुत नगरी उच्च कल्पनाका माध्यमबाट असम्भव विषय, अपत्यारिलो संवाद, व्यङ्ग्यात्मक विचार र अस्वभाविक तथा उटपट्याङ् चरित्रका माध्यमबाट मनगडन्ते भ्रामक स्थानमा कार्यव्यापार गर्नु स्वैरकल्पनामूलक उपन्यासको मुख्य विशेषता हो । स्वैरकल्पना मनको कार्यव्यापार भएकाले यसको सम्बन्ध मनोविज्ञानसँग पनि हुन्छ ।

आधुनिक स्वैरकल्पनाले उपन्यासमा मध्यकालीन अतिरञ्जना, आदर्श, नीति, अविश्वास, पलायनजस्ता अर्थलाई त्यागी वर्तमानको विकृतिमाथि व्यङ्ग्य, भविष्यको कल्पना, वैज्ञानिक उन्नति आदि पक्षको अद्भूत कल्पना र तर्कका माध्यमबाट घटना र विषयलाई विश्वसनीय बनाउँछ । यसले अगोचरलाई गोचरसँग जोड्ने र अमूर्तलाई मूर्त बनाउने काम गर्छ । यसका साथै स्वैरकल्पनाको प्रयोगबाट असङ्गत समाजको चित्रण र मानव अस्तित्वप्रतिको अवधारणालाई व्यक्त गर्दछ । स्वैरकल्पना यथार्थ संसारबाट विच्छेद नभई नवीन संसारको निर्माणमा लाग्दछ । त्यसैले यसबाट अनेकन संभावनाको उद्घाटन हुन्छ । विषय, परिवेश, चरित्र, शिल्पसँग सन्निकट स्वैरकल्पना नेपाली उपन्यास विधामा पनि प्रयोगशील देखिन्छ । मूलतः यसमा वास्तविक रूपमा संभव नहुने घटना, अनौठो स्वरूपका पात्र, अतिकाल्पनिक परिवेश, शृङ्खलाविहीन र उडन्ते संवाद तथा कार्यकलापलाई आधार बनाइने हुँदा यसमा प्रस्तुत हुने घटना, चरित्र, परिवेश, संवाद विशेष किसिमका हुन्छन् ।

मोहनराज शर्माको पल्ली उपन्यासमा विद्युतीय पुस्तकमा सञ्चित पठनबाट जोनाथनको जीवनवृत्त खुल्नु, बाबु स्यामुयलले कङ्कालको कारोबार गर्नु, बाबुको मृत्युपछि जोनाथन सोही पेसामा लाग्नु, जोनाथन सुन्दरी हेलेनको अँगालोमा कसिएर चुम्बन लिएको, नारी देह अकस्मात बगरमा भर्नु, चिहान खन्ने क्रममा सुन्दरी क्लियोपेट्रालाई सर्वाङ्ग नग्न देख्नु, चन्द्रबाहु नामको शोषकले ढोल, नगरा बजाई हात्तीले कुल्चाएर मनोरञ्जनात्मक ढङ्गले मार्नुजस्ता पक्षलाई स्वैरकल्पनात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । जनार्दन दिनभर मेची बगरमा व्यस्त रहँदा आरामका लागि शितलमा जान्थ्यो र सपनामा वयस्क मान्छेको कङ्काल कुनै व्यापारीलाई बुझाएको तर उक्त कङ्काल आफ्नै बाबुको भएको स्वैरकाल्पनिक प्रस्तुतिले समाजमा युवापुस्तामा देखिएको नैराश्र्यताप्रति व्यङ्ग्य गरिएको छ ।

स्वैरकल्पनाका माध्यमबाट देशमा व्याप्त बेथिति र बेरोजगारी समस्याले उत्पन्न यथार्थ पक्षमाथि आलोचनात्मक विचार व्यक्त गर्नु नै लेखकीय स्वैरकल्पनाको प्रयोजन हो । प्रस्तुत

उपन्यासमा यौन विषयक, समाज विषयक, विज्ञान विषयक वैरकल्पनालाई चित्रण गरिएको पाइन्छ, यद्यपि यसको प्राज्ञिक अध्ययन भने हुन सकेको देखिँदैन। मोहनराज शर्माको *पल्ली* उपन्यासमा प्रयुक्त स्वैरकल्पनाको कोणबाट अध्ययन गरिएको पाइँदैन। उपन्यासमा प्रयुक्त स्वैरकल्पनाले नेपाली समाजको यथार्थ प्रकट गर्ने हुँदा यसको अध्ययन हुनु आवश्यक छ। त्यसैगरी स्वैरकल्पना उपन्यासको महत्त्वपूर्ण अवधारणा भएकाले यसका पक्षबाट *पल्ली* उपन्यासको विश्लेषण औचित्यपूर्ण छ।

अध्ययनविधि

प्रस्तुत अध्ययनसँग सम्बद्ध प्राथमिक र द्वितीयक सामग्रीको सङ्कलन मूलतः पुस्तकालयीय कार्यबाट गरिएको छ। शर्माद्वारा लिखित *पल्ली* उपन्यास प्रस्तुत अध्ययनको प्राथमिक सामग्री हो। त्यस्तै स्वैरकल्पनासँग सम्बद्ध अध्ययन, लेख, रचना, शोधपत्रलाई अध्ययनको द्वितीयक सामग्रीका रूपमा लिइएको छ। *पल्ली* उपन्यासमा स्वैरकल्पनासम्बन्धी प्राज्ञिक समस्याको समाधानका लागि ज्वेतान तोदोरोब, रोजमरी ज्याक्सन, अर्नेस्ट बोर्मनका स्वैरकल्पनासम्बन्धी अवधारणालाई कृतिविश्लेषणको मूल आधार बनाइएको छ।

सैद्धान्तिक आधार

नेपाली साहित्यमा प्रचलित 'स्वैरकल्पना' शब्द अङ्ग्रेजी भाषाको 'फ्यान्टसी' को अनूदित रूप हो। मानसिक बिम्ब, कुनै वस्तुको अप्रत्यासित उपस्थितिबाट अभिव्यञ्जित हुने घटनाको प्रकटीकरण नै स्वैरकल्पना हो। स्वैरकल्पनालाई मनोरञ्जनमूलक आधारहीन, अतार्किक, अप्राकृतिक तथा कोराकल्पनाका रूपमा लिइएको छ। यो भनाइ प्राचीन स्वैरकल्पनासँग सम्बन्धित छ तर आधुनिक स्वैरकल्पना अयथार्थभित्र यथार्थको प्रस्तुति, असंभवबाट संभाव्य भविष्यको दृष्टि, तार्किक र वर्तमान समाजका विकृतिप्रति व्यङ्ग्य गरी स्वस्थ र नैतिक आचरणमा बल पुऱ्याउने उद्देश्यसँग जोडिएको हुन्छ। स्वैरकल्पना कुनै वस्तु वा घटनाको काल्पनिक प्रस्तुति भए पनि यसमा यथार्थको प्रकटीकरण हुन्छ।

लोकपरम्परादेखि नै स्वैरकाल्पनिक साहित्यको रचना हुँदै आएको देखिन्छ। कलरिजले कल्पनाको व्याख्या गर्ने क्रममा स्वैरकल्पना विशृङ्खलित र बुद्धिग्राह्य हुने विचार व्यक्त गरेका छन्। उनले स्वैरकल्पनामा अतिकाल्पनिक उडान, मनगढन्ते, दिवास्वप्न, अवास्तविक क्रियाकलाप चित्रित भई निम्न कोटिको बिम्ब रचना हुन्छ भन्ने अभिव्यक्ति दिएका छन्। उनले स्वैरकल्पनालाई स्मृतिको बिम्बात्मक, मुक्त, यान्त्रिक र सक्रिय शक्ति मानेका छन् (कलरिज, सन् २००१, पृ. २१२)। यसरी स्वैरकल्पनालाई वस्तुको कल्पना वा कल्पनाको उपस्थितिका रूपमा लिन सकिन्छ। स्वैरकल्पनाको सैद्धान्तिक अध्ययन गर्ने काम भेटान तोदोरोबको *द फेन्टास्टिक : अ स्टक्चरल अप्रोच टु अ लिटेररी जन्रा* भन्ने कृतिमार्फत भएको हो (आचार्य, सन् २०२४, पृ. ११७)। उनले यसमा स्वैरकल्पना प्राकृतिक नियमसँग परिचित हुने व्यक्तिले अनुभव गर्ने सन्देह भनेका छन्। तोदोरोबले स्वैरकल्पनाको अवधारणालाई यथार्थ र कल्पनाको सम्बन्धका रूपमा लिएका छन्। उनले सन्देह र भ्रमका माध्यमबाट यथार्थको प्रकटीकरण हुने कुरामा जोड दिएका छन्। भेटानले कल्पनाका तीन मुख्य कार्यको वर्णन गरेका छन्। (१) स्वैरकल्पनाले पाठकमा विशेष किसिमको

अनुभूति र जिज्ञासा उत्पन्न गराउँछ, (२) स्वैरकल्पनाले रहस्यमय कार्यव्यापारलाई साङ्गठनिक स्वरूप प्रदान गर्छ, (३) यसले स्वैरकल्पनिक व्याख्यालाई अनुमति दिन्छ र भाषाको पहुँचबिना यसको वास्तविकता हुँदैन (तोदोरोब, सन् १९९३, पृ.९२)। यसरी भेटानले स्वैरकल्पनालाई भाषिक संरचना मानेको देखिन्छ। उनको अध्ययनमा पाठकीय भूमिकालाई स्थान दिइए पनि कृतिको आलङ्कारिकता, समकालीन संस्कृति र मनोवैज्ञानिक अवधारणालाई समेटेको पाइँदैन।

भेटान तोदोरोबका मान्यतामा रहेका ऐतिहासिक महत्त्वलाई आत्मसात् गर्दै रोजमरी ज्याक्सनले स्वैरकल्पनिक अवधारणालाई सामाजिक यथार्थ र संस्कृतिसँग जोडेकी छन्। उनको स्वैरकल्पनिक अवधारणा मार्क्सवादी र मनोवैज्ञानिक चिन्तनमा आधारित देखिन्छ। रोजमरी ज्याक्सनले समय, स्थान र चरित्रको त्रिआयामिकतालाई अस्वीकार गर्दछिन्। उनका अनुसार स्वैरकल्पनाले सजीव र निर्जीव, स्व र पर, जीवन र मृत्यु बिचका विभाजनलाई स्वीकार गर्दैन तथापि यो सामाजिक सांस्कृतिक सन्दर्भमै अस्तित्वमा रहन्छ। स्वैरकल्पनिक साहित्य सामाजिक सन्दर्भबाट अन्तर्सम्बन्धित हुन्छ तर यसमा आउने विषय असामान्य ढङ्गले प्रस्तुत गरिएको हुन्छ (ज्याक्सन, सन् २००९, पृ.२)। स्वैरकल्पनालाई सामाजिक सांस्कृतिक सन्दर्भभन्दा निरपेक्ष राखेर बुझ्न नसकिने ज्याक्सनको भनाइ छ। रोजमरीले स्वैरकल्पनालाई अनुपस्थितिको खोजी गर्ने र प्रभुत्वशाली संस्कृतिको सूचक मानेकी छन्। आधुनिक स्वैरकल्पना प्राचीन मिथ, परीकथा, लोकसाहित्यसँग जोडिए पनि अठारौँ शताब्दीको भौतिक समाजसँग घनिष्टता राख्दछ। त्यसैले आधुनिक साहित्यमा प्रयोग हुने स्वैरकल्पनाले मार्क्सवाद र मनोवैज्ञानिक पक्षसँग सम्बन्ध राख्छ। ज्याक्सनका अनुसार सामाजिक सांस्कृतिक यथार्थसँग स्वैरकल्पनाको सिर्जनात्मक सम्बन्ध रहने र यथार्थसँगको सम्बन्धले नै स्वैरकल्पना विश्वसनीय बन्ने विषयमा केन्द्रित भएको पाइन्छ।

स्वैरकल्पनाको अध्ययनका क्षेत्रमा मानलोभको योगदान पनि महत्त्वपूर्ण रहेको छ। उनले अलौकिक र अद्भुततालाई स्वैरकल्पनाको केन्द्रीय तत्त्व मानेका छन्। मानलोभका विचारमा स्वैरकल्पनाले अद्भुततालाई उजागर गर्छ। यसले अलौकिक, असंभव वस्तु, जीवका प्रचुर र अपरिवर्तनीय तत्त्वलाई एकै ठाउँमा समावेश गर्छ। यससँग कथाको नैतिक चरित्र वा पाठक आंशिक रूपमा भए पनि परिचित हुन्छन् (उद्धृत : ज्ञवाली, २०७५, पृ.१०३)। त्यसैगरी बोर्मनले स्वैरकल्पनालाई अभिव्यक्ति कलासँग जोडेका छन्। उनले घटनाका प्रतिबिम्बात्मक र कल्पनिक व्याख्या नै स्वैरकल्पना हो (सन् २००१, पृ.७) भन्ने धारणा राखेका छन्। स्वैरकल्पनिक चेतनामा वास्तविक संसारका वस्तुगत पक्षभन्दा पृथक् परिवेश, पदार्थ, पात्र, सन्दर्भ, क्रियाकलापजस्ता विषयलाई घटना रेखामा समेटिएको हुन्छ (ढकाल, २०८०, पृ.३१)। अतिप्राकृतिक एवम् अप्राकृतिक घटना र पात्रहरूसँग सम्बन्धित कल्पनिक कथा स्वैरकल्पनामा कथासनक, सारवस्तु वा परिवेशको मूल तत्त्व बनेर अलौकिकता, कल्पना, जादु आदि आएका हुन्छन् (एटम, २०७४, पृ.२७२)। यसरी स्वैरकल्पना भन्नाले समाजको यथार्थलाई अलौकिक, असंभव, अगोचर, परिकल्पनाका रूपमा वर्णित घटना भन्ने बुझिन्छ। स्वैरकल्पना मानवको अस्तित्वसँग जोडिएको विषय हो। मानवले आफूलाई क्षणक्षणमा स्वैरकल्पनिक पात्रका रूपमा भोग्छ, अनुभव गर्छ, समाजका गतिविधिमा उसले त्यस्तै स्वैरकल्पनिक भूमिका निर्वाह गर्छ (शर्मा, २०६६, पृ.१२३)। स्वैरकल्पनाको आश्चर्यजनक प्रयोगले अनादि कालको भूतप्रेत, मसान, पिचास, निर्जनता आदिबाट उत्पन्न

हुनेसक्ने अज्ञात भय र आजको साइबर चमत्कारबाट उत्पन्न हुने भूमिका मिश्रित पल्ली पढ्दा भयानन्दले आइ सिरिङ्ग हुन्छ (भट्टराई, २०७०, आवरण) । स्वैरकल्पनासम्बन्धी उपर्युक्त विचार अवधारणाका आधारमा स्वैरकल्पनिक उपन्यासको विश्लेषण गर्न सकिन्छ । तसर्थ प्रस्तुत अध्ययनमा मोहनराज शर्माको पल्ली उपन्यासमा प्रयुक्त यौन विषयक, समाज विषयक र विज्ञान विषयक स्वैरकल्पनालाई उपन्यास विश्लेषणको आधार बनाइएको छ ।

पल्ली उपन्यासमा यौन विषयक स्वैरकल्पना

यौन मानिसमा रहेको प्राकृतिक गुण हो । यो विपरीतलिङ्गी/समलिङ्गीप्रतिको आकर्षणमा देखापर्ने संवेग हो । यो जैविक रसायन र द्रवले संवेगमा ल्याउने प्रभाव हो । प्राकृतिक रूपमै यौन जैविक विकाससँगै क्रमिक रूपले आउने परिवर्तन हो (ढकाल, २०८०, पृ.४३) । यसरी मानवले पनि आफूमा विकसित यौनद्रवका कारण यौनजन्य संवेग प्रदर्शन गर्छ । आख्यानात्मक प्रस्तुतिलाई सबलता प्रदान गर्न लेखकले विम्ब र प्रतीकको सचेततापूर्ण तवरले प्रयोग गर्दछन् । मूलतः स्वैरकल्पनाको चित्रणप्रक्रियामा वस्तु जगत् र अनुभूति, मनोविज्ञान र आदिम वृत्तिले भूमिका खेलेका हुन्छन् (बराल, २०६४, पृ.२६४) । त्यसैले स्वैरकल्पना मनोविज्ञानबाट निर्मित विम्बको समायोजित आख्यानात्मक कला हो । उपन्यासकार मोहनराज शर्माले पनि आफूले भोगेको वा देखेको समाज, संस्कृति, आदिम वृत्तिबाट यौनविषयक स्वैरकल्पनिक विम्बको प्रयोग गरेका छन् । उपन्यासमा प्रयुक्त यौनविषयक विम्बको प्रयोगले लेखकीय प्रस्तुतिमा गहनता भल्किएको पाइन्छ । उपन्यासको प्रमुख पात्र जनार्दन पत्नीसँगको शारीरिक सुखबाट वञ्चित भएपछि स्वप्नमा हराउन पुगेको एउटा साक्ष्यः

...अनि उसले नाभीदेखिको बल निकालेर आफूतिर तान्यो, तर पनि त्यो पटककै तानिएन । सर्पलाई तान्नु त कता हो कता उल्टै ऊ पो अनौठोसँग सर्पबाट तानिन थाल्यो । ऊ तानिदैँ गयो र...र उसको सपना टुट्यो । उसको यो सुहागरात मनाउन नपाएर दमित हुन पुगेको इच्छाको निकास थियो । त्यसैले सपनाका सर्पहरू सर्प थिएनन्, उसकै असन्तुष्ट पुरुष यौनाङ्ग थियो भन्ने उसलाई के थाहा ?(पृ.७३)

उपर्युक्त साक्ष्यमा जनार्दनमा रहेको अतृप्त यौन चाहनालाई स्वप्नका माध्यमबाट पूर्ति गराएको पाइन्छ । जनार्दनले पत्नी पल्लीबाट सम्भोगको सुख प्राप्त गर्न नसकेपछि स्वप्नबाट पूरा गरेको छ । ऊ कङ्गाल र हाडखोरको कारोबारमा संलग्न छ । उसको कारोबारका कारण पत्नी पल्ली असन्तुष्ट हुन्छे । जनार्दनले पाएकी पत्नी केवल भौतिक रूपमा भए पनि यौनिक सुख पाउँदैन । त्यसैले जनार्दन एकान्त स्थान पाउँनसाथ स्वप्नमा हराउन थाल्छ । सुहागरातका दिन मनभरि पत्नीसँगको सम्भोगको सुखको कल्पना गरी जैतुका दुकानबाट खाजा लिएर घर जाँदा उसको कारोबारीका कारण शारीरिक समागम हुन नसक्दा विरक्त भई स्वप्नमा हराउन पुग्छ । सपनामा ऊ रहमतुल्ला हुनु, टल्कने सेतो रङ्गमा नागको चित्र बन्नु, कालो सुटकेस भुन्डयाएर गगनचुम्बी

घरको सातौँ तलामा पुग्नु, ठूलो हलमा छिर्नु, साँपको खेल हुनु, सुटकेसबाट पोकाका पोका सर्पहरू भर्नु, सर्पहरू उसका हात, खुट्टा, पेट, छाती, घाँटी, मुख, निधारमा सल्वलाउनु, गोमन र करैत नाच्नु र एउटा मोटो सर्प अचम्मसित धागोसमान पातलिएर काँचको भित्तामा प्वालबाट आधा बाहिर निस्कनु र सपना टुट्दा पल्लीले धमाधम ओछ्यानबाट तल भाँदै गर्नु कलात्मक स्वैरकाल्पनिक प्रस्तुति हो । यहाँ मनोविज्ञानमा आधारित बिम्ब निर्माणमा खासगरी युङ्गको 'सामूहिक अचेतन' सम्बन्धी धारणाको प्रभाव देखिन्छ । अतृप्त यौनका कारण विरक्त जनार्दन गगनचुम्बी घरको सातौँ तलामा जानु, ठूलो हलमा छिर्नु, शरीरभरि सर्प सल्वलाउनु जस्ता आन्तरिक परिवेशको सूक्ष्म चित्रणले मानव मनमा रहेको सामूहिक अचेतन मनको चित्रण गरिएको छ ।

हरेक मानव एकान्तको क्षणमा आफूमा अन्तर्निहित सामूहिक अचेतनका तहबाट चिहाउने यौनजन्य चाहनालाई स्थान दिएको हुन्छ । यस किसिमको यौनजन्य चेतना उपयुक्त अवसरको पर्खाइमा रहेको हुन्छ । उपन्यासकार शर्मा मानिसको यस किसिमको स्वभाव र पात्रलाई विशिष्ट परिवेश र अवस्थामा पुऱ्याएर उसको यौनजन्य सुषुप्तिको उद्घाटन गर्छन् ।

उपन्यासमा पटकपटकको पत्नीसँगको सहवास प्रयास असफल बनेका कारण उत्पन्न मानसिकताले जनार्दन स्वप्नको संसारमा पुगिरहन्छ । उपन्यासकार शर्माले यौन असन्तुष्टिका निमित्त अवलम्बन गरेको स्वप्नवत प्रयोग अत्यन्त कलात्मक र विशेष किसिमको देखिन्छ । व्यक्तिलाई रहस्यमय हेर्ने उत्तरआधुनिक विचार प्रस्तुत गर्दै उपन्यासकार शर्माले अतिकल्पनात्मक दृष्टिकोण अभिव्यक्त गरेका छन् । शर्माले हरेक व्यक्ति उसमा विकसित सामूहिक अचेतनको समष्टि हो, बाहिरबाट देखिने जैविक संरचना यथार्थमा व्यक्ति होइन भन्ने युङ्गको मनोविश्लेषणलाई उच्च स्थान दिएका छन् । त्यसको एउटा साक्ष्य :

सपनमा उसले अचम्मको जुलुस देख्यो । जुलुसमा काटकुट गर्ने सबै घरेलु साधनहरू सामेल थिए । कर्द, चक्कु, छुरी, पत्ती, उस्तुरा, आरा, तरबार, खुँडा खड्क आदि सानाठूला सबै औजार छाती उचालेर नारा लगाउँदै थिए । त्यस अनौठो जुलुसमा ऊ आफू पनि एउटा सानो कदको रूपमा सानसँग हिँड्दै हावामा मुड्की बजारेर सानसँग हिँड्दै थियो । (पृ.१३०)

उपर्युक्त साक्ष्यमा यौनका बिम्बको स्वप्नवत प्रस्तुति गरिएको छ । जनार्दनमा उत्पन्न यौन असन्तुष्टिलाई यथार्थको स्वैरकाल्पनिक चित्रण गरिएको छ । कर्द, चक्कु, छुरी, आरा, तरबार, खुँडा आदि शरीरभित्र घुस्न र घायल पार्न सक्ने वस्तुको चित्रणले स्वप्नप्रतीकलाई पुष्टि गर्दछ जसलाई फ्रायडले मानिसका आदिम र शैशविक प्रवृत्तिलाई द्योतन गर्दछ भनेका छन् (घर्ती, २०६७, पृ. ३०) । यसको पुष्टि उपन्यासकारले यसरी गरेका छन् :

- जुलुसले निकैबेर हल्लाखल्ला गरेपछि बल्लबल्ल बाघद्वारको ढोका अलिकति उघ्रियो । औजारहरू एक अर्कालाई ठेल्दै र पन्छाउँदै तँछाड र मछाड गरेर भित्र छिर्न लागे

। ठेलमठेल गरेर सबै भित्र छिरेपछि ऊ पनि भित्र पस्न ढोकातिर लाग्यो । त्यसैबेला अचानक ढोका बन्द भइदिएकाले ऊ विचैमा च्यापियो र असह्य भएर रुन कराउन थाल्यो । यसैका साथ उसको सपनाको सञ्जाल चुँडियो र ऊ जागा भयो । सपनामा देखेका औजार उसैका पुरुष जनेन्द्रिय हुन् भन्ने उसलाई के पत्तो ? (पृ.१३३)

उपर्युक्त अंशमा पनि जनार्दनको वास्तविकतालाई स्वप्नको माध्यमबाट प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा जनार्दन यथार्थको स्वैरकाल्पनिक प्रयोगको केन्द्र बन्न पुगेको छ । फ्रायडको सिद्धान्तअनुसार स्वप्न निरर्थक र निष्कारण हुँदैन, निद्रावस्थामा चेतनस्तरमा शिथिलता आउने हुनाले अचेतनमा दमित इच्छाहरू छद्म रूपमा प्रकट हुने हुनाले ती प्रतीकात्मक हुन्छन्, जसलाई स्वप्न द्रष्टाले पनि अर्थ्याउन असमर्थ पनि हुन सक्छ (उद्धृत: घर्ती, २०७६, पृ. २९) । यसमा जनार्दन ढोकातिर पस्न खोज्दा ढोका बन्द हुनु, ऊ विचमै च्यापिनु, असह्य पीडा हुनु भन्ने सन्दर्भले अतृप्त यौनतृष्टिलाई पुष्टि गर्दछ ।

त्यसैगरी उपन्यासमा जोनाथनका माध्यमबाट पनि यौनविषयक स्वैरकाल्पनिक चरित्रको उद्घाटन गरिएको छ । म्यारिज ब्युरोबाट समस्याको हल नभएपछि जोनाथनको मानसिकतामा गहिरो चोट पर्दछ । ऊ कङ्कालका खप्परमा विश्वचर्चित सुन्दरीको कल्पनामा कामेच्छालाई पूरा गर्न थाल्दछ । “यस क्रममा उसले विश्वसुन्दरी हेलेनसँग चुम्बन लिन खोज्दा मुख खप्परमा ठोकिन पुग्छ । जोनाथनले चिहान खन्ने क्रममा इजिप्टेली सुन्दरी क्लियोपेट्रालाई नदी किनारमा सर्वाङ्ग नाङ्गो रूपमा पायो । वयस्क युवतीको सुडौललाई यति नजिकबाट नियाल्ने अवसर पाएकोमा उसले आफूलाई धन्य ठान्यो”(पृ.२३) । यसरी जोनाथन म्यारिज ब्युरोबाट समस्या समाधान नभएपछि धेरैपटक विश्व प्रसिद्ध सुन्दरीका साथमा मुर्छनामा परी आनन्दित भएको अवस्था अतिन्द्रीय र अतिकल्पनाको उत्कृष्ट प्रस्तुति मान्न सकिन्छ । यसले स्वैरकल्पनालाई पुष्टि गर्दछ ।

समाज विषयक स्वैरकल्पना

उपन्यासकार मोहनराज शर्मा समाजमा देखिएका विविध विसङ्गतिहरूका विपक्षमा आफ्नो धारणा राख्छन् । सामाजिक विकृतिका विरुद्ध स्वैरकल्पनालाई माध्यम बनाई नेपाली समाज र जीवनका यथार्थ विषयमाथि आलोचनात्मक दृष्टि राख्नु नै यिनको स्वैरकल्पनाको मूल प्रयोजन रहेको छ । नेपाली समाजका सर्वत्र पक्षमा देखिएको क्षयोन्मुख स्थिति आजको वास्तविकता हो । यस्तै परिवेशमा देखापरेका असङ्गत पक्षमाथि स्वैरकाल्पनिक विधिले प्रहार नै शर्माको सामाजिक स्वैरकल्पनाका विषय हुन् । पल्ली उपन्यासमा चित्रित नेपाली समाजको क्षयोन्मुख गतिका कारण मानव जीवनमा पारेको प्रभाव र गतिहीनताका कारणहरू चित्रण गरिएको छ ।

मोहनराज शर्मा आफ्ना उपन्यासमा अतिकल्पनाको प्रयोगद्वारा नेपाली समाजका यथार्थलाई शब्दमा चित्रण गर्दछन् । समसामयिक जीवनमा देखा परेका वास्तविकतालाई नवीन शैली र शिल्पविधिको माध्यमबाट आख्यानीकरण गर्नु शर्माको विशेषता हो । पल्ली उपन्यासमा पनि अतिकल्पना र यथार्थको संयोजन गरी वर्तमान परिवेशमा रोजगारीका लागि नेपाली युवाले भोगेका यथार्थलाई प्रस्तुत गरिएको छ । शर्माले उपन्यासमा रोजगारीका क्रममा पलायन भएका कतिपय नेपालीले विदेशमा मसान घाटमा चिहान खन्ने काममा जोनाथन पनि संलग्न देखिन्छ । विद्युतीय

पुस्तकमा सञ्चित गरिएका पुस्तकको पठनबाट जोनाथनको जीवनवृत्त खुल्छ । बाबु स्यामुयलले पत्नीको निधनपछि बडो दुःखपूर्वक जोनाथनलाई हुर्काएको, स्यामुयलले दलित बस्ती चिहानबाट अस्थिपञ्जर र हाडखोर ल्याउँदा गाउँलेले चोर ठानी निर्घातसँग कुटेर मारेपछि अनाथ बनेको जोनाथन अन्ततः बाबुकै पेसामा लाग्यो । यसरी जोनाथनको आजीविकाको मेसो अतिकाल्पनिक यथार्थमा भएको पुष्टि हुन्छ :

- आयआर्जन राम्रै भए पनि यस काममा मिहिनेत र जोखिम निकै थियो । दिनभरि गरिबगुरुवाको बसोवास रहेको दलित बस्ती छेउछाउ पर्ने खोलाको बगरमा कङ्गाल कताकता गाडिएको छ भन्ने सुराकी गरेर भौँतारिँदा र साँभ परेपछि बालुवा खोस्रेर चिहानबाहिर कङ्गाल भिकी सकीनसकी बोकेर कोठासम्म ल्याइपुऱ्याउँदा उसले ठूलै धामासाही खेप्नुपर्थ्यो । अनि मसाने कुकुर र स्यालले भ्रम्टने वा टोक्ने, गाउँलेहरूले चोरडाँका ठानेर लखेट्ने वा कुट्ने, आतङ्ककारी वा तस्करहरूसँग मुठभेड हुँदा घाइते भइने, पुलिसले खेद्ने र पक्रिने आदि खतरा मोल्नुपर्ने जोखिम त छँदै थियो । ...ग्राहक खोजेर आफूले सोभै बेचन पाइँदैनथ्यो, माफिया गिरोहमार्फत बेचनुपर्थ्यो । माफिया गिरोहका तल्ला कामदार अर्थात् स्थानीय दलालसँग सम्पर्क गरेर बिक्री गर्नुपर्ने हुँदा अस्थिपञ्जर वा हाडखोरको पाउनुपर्ने जति मोल हात पर्दैनथ्यो ।(पृ.६)

उपर्युक्त सन्दर्भले सामाजिक विषयक अतिकाल्पनिकतालाई पुष्टि गर्दछ । आर्थिक दृष्टिले विपन्न र दलित बस्तीको नजिक चिहान खोज्ने, साँभ परेपछि कङ्गाल कोठासम्म ल्याउँदा बेहोर्नुपर्ने सास्ती र चुनौतीलाई लेखकले सामाजिक यथार्थ विषयलाई स्वैरकाल्पनिक ढङ्गले प्रस्तुत गरेका छन् । शर्माले यसमा जोनाथनलाई दलित बस्तीमा कङ्गालको सुराकी गर्नु, अस्थिपञ्जरको कारोबारमा संलग्न देखाउनु, अस्थिपञ्जरको बिक्रीमा माफिया तथा दलालका कारण पाउनुपर्ने मूल्य नपाउनु आदि विषयको प्रस्तुतिले स्वैरकाल्पनिक यथार्थको आधारभूमि निर्माण भएको स्पष्ट हुन्छ ।

यस उपन्यासमा समाजमा विद्यमान् चेलिबेटी बेचबिखनका विषय, विकृत राजनीतिका कारण उत्पन्न शोषण, वर्गीय समस्या, यौन शोषण र उत्पीडनका कथा त्यसैगरी नारी अस्मिता, सामन्ती सामाजिक व्यवहारका विषयलाई अतिकाल्पनिक विधिका माध्यमबाट शर्माले अत्यन्त कलात्मक रूपले प्रस्तुत गरेका छन् । यस उपन्यासमा नेपाली समाजका विकृतिलाई सुधार गर्न स्वैरकल्पनाको उपयोग गरिएको छ ।

- चन्द्रबाहु नामका शोषकले आफ्ना दासलाई घर नजिकै छाप्रो बनाई राखेका, ती युवती र उनका लोग्नेको जन्म आमनेसामनेको छाप्रामा एकै दिन बिहान र बेलुका भएको, चन्द्रबाहु अत्यन्त गद्गद् भई तिनको जोडी तय गरिदिएका, ती युवतीका लोग्ने र चन्द्रबाहु पुत्र दीर्घबाहुसँगै स्कूल पढेका तर युवतीको लोग्नेलाई प्रथम भएका कारण ढोल, नगरा बजाई सिँगारिएको हात्तीले कुल्चाएर मनोरन्जनात्मक ढङ्गले पिचिक्क पारेर मारेको प्रसङ्ग छ । (उद्धृतः ढकाल, २०८०, पृ.७१)

उपर्युक्त सन्दर्भबाट समाज विषयक यथार्थ अतिकल्पनालाई पुष्टि गरिन्छ । समाजमा विद्यमान यथार्थ शोषणवृत्तिलाई भ्रमपूर्ण चित्रणले पुष्टि गर्दछ । समाजको सामन्ती चन्द्रबाहुले ढोल, नगरा र बाजागाजासहित सिँगारिएको हात्तीले कुल्चाएर पिचिक्क पारेर मार्नु भयानक, त्रासदीय र अतिकाल्पनिक विषय हुन् । यसरी शर्मा समाज विषयक कोणबाट पनि अतिकाल्पनिक यथार्थलाई उपन्यासमा संयोजन गर्दछन् । शर्मा उपन्यासमा सामाजिक समस्यालाई प्रस्तुत गर्ने क्रममा स्कूलको प्रसङ्गको उठानमा उच्च वर्गीय पात्र चन्द्रबाहुको पुत्र दीर्घबाबु द्वितीय र निम्न वर्गीय पात्र प्रथम भएको हुँदा अकल्पनीय मृत्यु गराएको मायिक यथार्थलाई उपन्यासमा जोड्दछन् । सुश्रीले जनार्दनलाई गरेको वर्णन “के रमिता ? बर्बर जमानाको मान्छे मारेर मनोरञ्जन गर्ने रमिता ”(पृ.११५) भन्ने सन्दर्भले पनि सामाजिक यथार्थको जगमा काल्पनिकता मौलाएको स्पष्ट हुन्छ । “उफ, कस्ता हत्याराहरू ! त्यति मात्र होइन, तिनीहरूले त्यति बेलै मेरो आइमा समेत ताल्चा मारे र साँचो कुनै छातावाल मानिसलाई दिए !”(पृ.११६) उपन्यासकारले यस किसिमको बर्बरतापूर्ण समाजको स्वैरकाल्पनिक चित्रण गरेका छन् । यथार्थको पुनःसृजन र भ्रमात्मक प्रस्तुतिमा शर्माले समाजका वास्तविक चरित्र, घटना र विषयको संयोजन गरेका छन् ।

विज्ञान विषयक स्वैरकल्पना

माध्यमबाट विकास गरेको मानव व्यवहारको आजको युग विज्ञान र प्रविधिको युग हो । विज्ञान र प्रविधि मानिसले कल्पनाका सरलीकृत रूप हो । जोन क्याम्पबेलका अनुसार आख्यान लेखिएको सपना हो । विज्ञानआख्यान प्रविधिमा आधारित समाजको आशा, सपना र सन्नास हो (गुन, सन् २००२, पृ.४७) । उपन्यासमा यान्त्रिक निर्भरता, शासकीय स्वार्थ, प्रविधिको दुरुपयोग, भौतिक सुखसुविधाको मोहलाई मानिस पहिचानहीन हुने मुख्य कारण मानिएको छ । उपन्यासकार शर्माको स्वैरकल्पना यथार्थको अयथार्थपरक सारवस्तुको प्रकाशनमा काल्पनिक विधिले गरिएको प्रतीकात्मक विधान हो । उनको पल्लवी उपन्यासमा विज्ञान विषयक स्वैरकल्पनाको प्रयोग छ ।

शर्माले उपन्यासमा किन्डलमा आख्यान, डायनासोरको अस्थिपञ्जर, पल्लवी एन्ड जनार्दन सिपिड कम्पनी, जहाजको नाम पल्लवी र जनार्दन, दुर्बिन आदि प्रविधिसम्बद्ध विषय र प्राकृतिक विषय पनि स्वैरकल्पनात्मक प्रयोग पाइन्छ । पृथ्वीमा कुनै कालखण्डमा विशाल शरीरका डाइनोसोरहरू थिए भन्ने प्रसङ्गले पर्यावरणीय प्रतिकूलताका कारण तिनको लोप हुन गएको हो भन्ने विज्ञानसम्बन्धी विषयलाई शर्माले स्वप्नको माध्यमबाट चित्रण गरेका छन् :

- सपनामा ऊ लगातार तीन दिनदेखि चिहान खनेको खन्यै थियो । उसले पहिलो दिन विहानदेखि बेलुकासम्म नबिसाइ चिहान खन्यो, अलिकति कङ्काल देखियो । दास्रो दिन पनि त्यसै गरी खन्यो, आधीजति कङ्काल देखियो । अनि तेस्रो दिन खन्दाखन्दा गरेपछि बल्ल पूरै कङ्काल देखियो । त्यो कङ्काल सारै नै अजङ्गको थियो, सानोतिनो पहाड जत्रै । उसले सम्झ्यो, यत्रो बडो कङ्काल त बच्चामा उसलाई बूढीआमैले सुनाएका कथाको दानव पो हो कि ! (पृ.१४२)

जनार्दनले दानव कथामा मात्र सुनिने र संसारमा कतै पनि नदेखिने प्राणी भएकाले उक्त अस्थिपञ्जर दानवको होइन भन्ने कुरामा ऊ विश्वस्त भयो तर कुन प्राणीको हो भन्ने गहिरो

सोचमा प्यो । उसले सोच्दासोच्दा केही सोचै नसक्ने भएपछि आफू वरिपरिको परिवेश नियाल्न थाल्यो । वरिपरिको परिवेश हेर्दाहेर्दै ऊ अत्यन्त आश्चर्यमा पर्छ । आश्चर्यमा पर्नुको मुख्य कारण उक्त सेरोफेरो उसको आफ्नो नहुनु र एकदमै विरानो पनि थियो । त्यो परिवेश मेची नदी र त्यसले थुपारेका बलौटे बगर थियो । शर्माले पर्यावरणमा भएको विनाशका कारण कतिपय सुन्दर ठाउँहरू मरुभूमिमा परिणत भएका यथार्थतर्फ सचेत गराएका छन् । विकासको नाममा खनिएका कच्चा सडकहरूका कारण पर्यावरणमा पर्न गएको दुष्परिणामप्रति लेखकको आलोचनात्मक दृष्टिकोण पनि यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ । यसैगरी प्राकृतिक दोहन भइरह्यो भने अथवा मानवले आँखा चिम्लिरह्यो भने भविष्यमा मान्छेको पनि डाइनोसोरको कथा दाहोरिन सक्ने संभावनाको पनि शर्माले सचेतनाप्रति दृष्टिगोचर गराएका छन् ।

- ...मेची बगरमा पनि बालुवाको बगर थिएन, त्यहाँ केवल अत्याधुनिक उपकरण जडित विशाल मेची पत्तन थियो । त्यस पत्तनमा पानी जहाज आउजाउ गर्दथे । त्यहाँको डकयार्डमा 'पल्लवी एन्ड जनार्दन सिपिड कम्पनी'को भव्य कार्यालय थियो । जहाजको नाम पल्लवी १, पल्लवी २ र मालवाहक जहाजको नाम जनार्दन १, जनार्दन २ भएको र सबैले उसलाई जलकुवेर भन्ने गर्थे । ... हलो क्याप्टेन ? हलो बोस ! किन ढिलो भयो?...सोभो बाटोमा गडबडी हुँदा घुमाउरो बाटो लाग्यौं ! बोस, अब पाँच मिनेटमा हामी आइपुग्छौं । कस्तो गडबडी क्याप्टेन ? आतङ्कवादीहरूले साभो बाटोमा शक्तिशाली माइन ओच्छ्याएका छन्, त्यो बाटो नहिँड्नु भन्ने वायरलेस सन्देश सुरक्षा अधिकारीले दिएका थिए । ...त्यसैबेला भयङ्कर विस्फोट भयो र जहाज ह्वारह्वार बल्न थाल्यो । हेर्दाहेर्दै जहाज आगाको विशाल पहाड नै बन्यो । (पृ. २३६-२४०)

विज्ञान विषयक आख्यान वास्तविक जीवनका वस्तु, वैज्ञानिक प्रविधि र उन्नतिसँगै कुनै न कुनै रूपबाट जोडिएको हुन्छ भने स्वैरकाल्पनिक कथा प्रतिकात्मक, विम्बात्मक र मिथकीय रूपले सम्बन्धित हुन्छ (ढकाल, २०८०, पृ. ४७) । शर्माको *पल्ली* उपन्यासमा पनि विज्ञान विषयक घटना र सन्दर्भलाई कथावस्तु बनाएर मानव जीवनका असङ्गत वर्तमानप्रति प्रहार गरिएको छ । यसमा आएका मेचीको बगरमा अत्याधुनिक उपकरण जोडिनु, जनार्दन सिपिड कम्पनीको कार्यालय खुल्नु, जहाजको नाम पल्लवी र जनार्दन हुनु, जहाज आउन ढिलो हुनु, आतङ्ककारीले अवरोध गर्नु र अन्त्यमा जहाजमा आगो लाग्नु, जहाज आगाको पहाड बन्नु र पल्ली जलेको घटनाले जनार्दन रुँदै गर्दा बुधेले उठाएको प्रसङ्ग सबै विज्ञान विषयक छ । लेखकले प्रविधिको अत्यधिक विकासको यथार्थको धरातलमा स्वैरकाल्पनिक विधिका माध्यमबाट जनार्दनको स्वप्न तहबाट संवृद्ध जीवन र विकसित आर्थिक परिवेशको भोको देखाएका छन् । साथै आजको विश्व विकासका नाममा अस्वस्थ प्रतिस्पर्धामा लागेको हुँदा मानिस भय, संत्रास, असुरक्षाका कारण आतङ्कित जीवन बाँच्न विवश छ भन्ने सत्यको उद्घाटन पनि गरिएको छ ।

त्यसैगरी उपन्यासकारले किन्डल खोलेको प्रसङ्गबाट कथानक सुरु गरेका छन् । ...सेतो पर्दामा बिजुली पुस्तकको एउटा पाना सट्ट पल्टियो । त्यो पाना त्यही किन्डलमा डाउनलोड गरिएको एउटा उपन्यासको पहिलो पाना थियो (पृ.१) भन्ने सन्दर्भबाट जोनाथनको कथा एकातिर

छ भने अर्कातिर त्यसैको नेपाली संस्करण जनार्दन छ । जोनाथन र जनार्दनमा अतिकल्पनाको आधारमा स्वैरकल्पनाको प्रयोग जीवन रूपान्तरणका लागि गरिएको पुष्टि यहाँ हुन्छ । उपन्यासको अन्तिम शीर्षकमा लोडसेडिड सकिएर बिजुली बत्ती आउनासाथ म किन्डलको ब्याट्री चार्ज गर्छु त्यसपछि फटाफट उपन्यास पढ्छु...तपाईंहरू पर्खनु होला है ! भनी समापन गरिनुले पनि विज्ञान विषयसम्बद्ध छ । शर्माले रोजगारीको लागि भौतारिएका युवाहरूले विदेशी भूमिमा अत्यन्त कष्टपूर्ण जीवन बाँच्न विवश छन् भने स्वदेशमा पनि विभिन्न दलाल, भ्रष्ट आचरणको प्रशासन, सामाजिक सामन्ती संस्कृतिका कारण पर्यावरणमो विनाशले आम मानिसको जीवन दुसाध्य बनेको अवस्थाप्रति उपन्यासकार शर्मा दुःखी छन् । यही सत्यलाई व्यङ्ग्य गर्ने हेतुले यिनले स्वैरकल्पनिक बाटोलाई अवलम्बन गरेका हुन् ।

निष्कर्ष

यथार्थभन्दा बाहिरको स्वतन्त्र कल्पनामा विचरण गर्नु स्वैरकल्पना हो । व्यावहारिक जीवनमा हेर्दा असंभव लाग्ने तर आन्तरिक तहबाट हेर्दा सामाजिक मूल्य मान्यता, विश्वाससँग सम्बद्ध हुनु स्वैरकल्पना हो । यस किसिमका विशेषता मोहनराज शर्माको *पल्ली* उपन्यासमा पाइन्छन् । यौन मानिसमा रहेको प्राकृतिक गुण हो । यो जैविक रसायन र द्रवले संवेगमा ल्याउने प्रभाव हो । प्रत्येक मानवले आफूमा विकसित यौनद्रवका कारण यौनजन्य संवेग प्रदर्शन गर्छ । आख्यानात्मक प्रस्तुतिलाई सबलता प्रदान गर्न लेखकले बिम्ब र प्रतीकको सचेततापूर्ण तवरले प्रयोग गर्दछन् । स्वैरकल्पना मनोविज्ञानबाट निर्मित बिम्बको समायोजित आख्यानात्मक कला हो । उपन्यासकार मोहनराज शर्माले पनि आफूले भोगेको वा देखेको समाज, संस्कृति, आदिम वृत्तिबाट यौनविषयक स्वैरकल्पनिक बिम्बको प्रयोग गरेका छन् । उपन्यासमा प्रयुक्त यौनविषयक बिम्बको प्रयोगले लेखकीय प्रस्तुतिमा गहनता झल्किएको पाइन्छ । शर्मा समाजमा देखिएका विविध विसङ्गतिहरूका विपक्षमा आफ्नो धारणा राख्छन् । सामाजिक विकृतिका विरुद्ध स्वैरकल्पनालाई माध्यम बनाई नेपाली समाज र जीवनका यथार्थ विषयमाथि आलोचनात्मक दृष्टि राख्नु नै यिनको स्वैरकल्पनाको मूल प्रयोजन रहेको छ । नेपाली समाजका सर्वत्र पक्षमा देखिएको क्षयोन्मुख स्थिति आजको वास्तविकता हो । यस्तै परिवेशमा देखापरेका असङ्गत पक्षमाथि स्वैरकल्पनिक विधिले प्रहार नै शर्माको सामाजिक स्वैरकल्पनाका विषय हुन् । उपन्यासमा चित्रित नेपाली समाजको क्षयोन्मुख गतिका कारण मानव जीवनमा पारेको प्रभाव र गतिहीनताका कारणहरू चित्रण गरिएको छ । मोहनराज शर्मा आफ्ना उपन्यासमा अतिकल्पनाको प्रयोगद्वारा नेपाली समाजका यथार्थलाई शब्दमा चित्रण गर्दछन् । समसामयिक जीवनमा देखा परेका वास्तविकतालाई नवीन शैली र शिल्पविधिको माध्यमबाट आख्यानीकरण गर्नु उनको विशेषता हो । उपन्यासमा पनि अतिकल्पना र यथार्थको संयोजन गरी वर्तमान परिवेशमा रोजगारीका लागि नेपाली युवाले भोगेका यथार्थलाई प्रस्तुत गरिएको छ । शर्माले उपन्यासमा रोजगारीका क्रममा पलायन भएका कतिपय नेपाली विदेशमा मसान घाटमा चिहान खन्ने काममा संलग्न देखिन्छन्, जोनाथन तिनकै प्रतिनिधि पात्र हो । विद्युतीय पुस्तकमा सञ्चित गरिएका पुस्तकको पठनबाट जोनाथनको जीवनवृत्त खुल्छ । बाबु स्यामुयलले पत्नीको निधनपछि बडो दुःखपूर्वक जोनाथनलाई हुर्काएको, स्यामुयलले दलित वस्ती चिहानबाट अस्थिपञ्जर र हाडखोर ल्याउँदा गाउँलेले चोर ठानी निर्घातसँग कुटेर मारेपछि अनाथ

बनेको जोनाथन अन्ततः बाबुकै पेसामा लाग्दछ । आजको युग विज्ञान र प्रविधिको युग हो । विज्ञान र प्रविधि मानिसले गरेका कल्पनाको सरलीकृत रूप हो । जोन क्याम्पवेलका अनुसार आख्यान लेखिएको सपना हो । विज्ञानआख्यान प्रविधिमा आधारित समाजको आशा, सपना र सन्त्रास हो । उपन्यासमा यान्त्रिक निर्भरता, शासकीय स्वार्थ, प्रविधिको दुरुपयोग, भौतिक सुखसुविधाको मोहलाई मानिस पहिचानहीन हुने मुख्य कारण मानिएको छ । उपन्यासकार शर्माको स्वैरकल्पना यथार्थको अयथार्थपरक सारवस्तुको प्रकाशनमा काल्पनिक विधिले गरिएको प्रतीकात्मक विधान हो । उपन्यासमा विज्ञान विषयक स्वैरकल्पनाको प्रयोग छ । शर्माले उपन्यासमा किन्डलमा आख्यान, डायनासोरको अस्थिपञ्जर, पल्लवी एन्ड जनर्दन सिपिड कम्पनी, जहाजको नाम पल्लवी र जनार्दन, दुर्बिन आदि प्रविधिसम्बद्ध विषय र प्राकृतिक विषयमा पनि स्वैरकल्पनात्मक प्रयोग पाइन्छ । पृथ्वीमा कुनै कालखण्डमा विशाल शरीरका डाइनोसोरहरू थिए भन्ने प्रसङ्गले पर्यावरणीय प्रतिकूलताका कारण तिनको लोप हुन गएको हो भन्ने विज्ञानसम्बन्धी विषयलाई शर्माले स्वप्नको माध्यमबाट चित्रण गरेका छन् । यसरी उपन्यासमा जोनाथन र जनार्दनका माध्यमबाट अद्भुत स्थान, अद्भुत घटना र वस्तुस्थितिबाट प्रस्तुत उपन्यास स्वैरकाल्पनिक बन्न सफल भएको छ ।

सन्दर्भ ग्रन्थसूची

आचार्य, उषा (सन् २०२४). "मजिपालाखे नाटकमा स्वैरकल्पना". प्रवासन. ११,

पृ. ११५-१२२ ।

एटम, नेत्र (२०७४). संक्षिप्त साहित्यिक शब्दकोश. काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।

कलरिज/स्यामुअल Coleridge, S.T.(1817/2001). Biographia literaira (ED. Adam Roberts). UK: Edinburgh University press Ltd.

घर्ती, दुर्गाबहादुर (२०६७). मनोविश्लेषणात्मक नेपाली उपन्यासमा पात्रविधान.

ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

ज्याक्सन रोजमेरी Jackson, R. (2009). Fantasy: The literature of subversion. Routledge.

ज्ञवाली, विष्णुप्रसाद (२०७५). नेपाली विज्ञान कथामा स्वैरकल्पना. अप्रकाशित

विद्यावारिधि शोधप्रबन्ध, त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।

दीपकप्रसाद, ढकाल (२०८०). आख्यान विमर्शका आयाम. काठमाडौं : अनुसन्धान

अनुसन्धान विमर्श नेपाल ।

तोदोरोव, ज्वेतान Todorov, T. (1973). The fantastic: A structural approach to a literary genre (R. Howard, Trans .). Cornell university press.

बराल, ऋषिराज (२०६४). साहित्य र समाज. ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

बोर्मन, अर्नेस्ट जी . Bormann, Ernest G (2001). The Force of Fantasy Restoring the American Dream. America: Southern Illinois university press.

भट्टराई, गोविन्दराज (२०७०). पल्ली. काठमाडौं : ओरिएन्टल पब्लिकेसन ।

मानलोभ, कोलिन /Manlove .CN(1999). The Fantasy Literature of England. London: Pargrave Macmillan.

शर्मा, मोहनराज (२०७०). पल्ली. काठमाडौं : ओरिएन्टल पब्लिकेसन ।